

СЛОБОДА МИШЉЕЊА И ИЗРАЖАВАЊА

Када постоје два међусобно супротстављена легитимна права – право на част и углед, с једне стране, и право на слободу новинарског изражавања, са друге стране – које од наведених легитимних права стављених у пропорционални однос треба да превагне зависи од тога да ли је ограничење слободе изражавања било неопходно у демократском друштву.

Из образложења:

Оцењујући способност уставне жалбе у погледу повреде слободе изражавања подносиоца уставне жалбе, по професији новинара, Уставни суд је пошао од гаранције садржаних у одредби члана 46. став 1. Устава и констатовао да Устав јемчи слободу мишљења и изражавања, као и слободу да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје. Међутим, Уставом се не јемчи потпуно неограничена слобода изражавања, већ се допушта ограничење те слободе. Тако је одредбом члана 46. став 2. Устава предвиђено да се слобода изражавања може ограничити, и то под следећим условима: 1) да је такво ограничење изричито прописано законом; 2) да је сврха ограничења између осталог, и заштита права и угледа других (легитимни циљ); 3) да је ограничење у оном обиму који је неопходан да се сврха ограничења задовољи у демократском друштву (неопходно у демократском друштву). Такође, према пракси Европског суда за људска права, коју прихвата и Уставни суд, слобода изражавања се може ограничити под условом да је висина досуђене накнаде штете сразмерна легитимном циљу заштите угледа тужиоца – стандард сразмерности.

Уставни суд најпре констатује да је парничним пресудама подносилац уставне жалбе главни и одговорни уредник месечног листа „Расина Прес“ и дописник дневног листа „Блиц“, правноснажно обавезан да солидарно са подносиоцем исплати тужиоцу новчани износ од 200.000 динара на име накнаде нематеријалне штете због повреде части и угледа, а која штета је проузрокована објављивањем спорних информација у новинским чланцима. У вези наведеног, Уставни суд оцењује да је овим парничним пресудама ограничена слобода изражавања подносиоца уставне жалбе. Међутим, питање је да ли таква врста ограничења представља повреду права на слободу изражавања. Стога је било потребно испитати да ли су у конкретном случају испуњени напред наведени услови за ограничење слободе изражавања.

Оспорена пресуда Апелационог суда у Крагујевцу од 20. марта 2014. године донета је применом одредаба закона о јавном информисању и члана 200. ЗОО. Уставни суд оцењује да су наведене законске норме довољно одређене и јасне, што представља основ правне сигурности. Ограничење слободе изражавања које настаје применом наведених законских норми не може се сматрати неразумним, неочекиваним и непредвидивим. Задирање у слободу изражавања у конкретном случају је било легално, односно прописано наведеним јасним и одређеним законским нормама.

У конкретном случају постоје два међусобно супротстављена легитимна права – право на част и углед тужиоца, с једне стране и право на слободу новинарског изражавања са друге стране. Које од наведених легитимних права стављених у пропорционални однос треба да превагне у конкретном случају зависи од следећег критеријума – да ли је ограничење слободе изражавања било неопходно у демократском друштву.

Уставни суд указује на свој став да слобода изражавања из члана 46. став 1. Устава у демократском друштву представља право да се неометано од било кога изражавају мишљења, информације и идеје, без обзира на садржину и њихово дејство (независно од тога

да ли информација представља чињенични, вредносни или мешовити суд, да ли је информација политичка, образовна, информативна, са научном, уметничком или неком другом вредношћу), а да при томе слобода изражавања може обухватати и одређен степен претеривања или чак провоцирања. Уставни суд указује да посебну заштиту права на слободу изражавања уживају новинари и медији због своје нарочито важне друштвене улоге. Према члану 51. став 1. Устава, свако има право на истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од јавног значаја, а средства јавног информисања су дужна да то право и поштују. Јавна гласила слободно објављују идеје, информације и мишљења о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдан интерес да зна, сагласно одредби члана 4. став 1. Закона о јавном информисању. Уставни суд указује да слобода изражавања важи не само за „информације“ или „идеје“ које су повољне или се сматрају неувредљивим, већ и за оне које вређају, шокирају или узнемиравају. Она обухвата, поред осталог, право на непристрасне, добронамерне информације од јавног интереса, чак и када предметна публикација подразумева штетне изјаве о појединцима.

Са друге стране, слобода изражавања подразумева и одређене „дужности и одговорности“ новинара и јавних гласила. Новинар и уредник јавног гласила дужни су да пре објављивања информација, са пажњом примереном околностима, провере њено порекло, истинитост и потпуност (члан 3. став 1. Закона о јавном информисању). Та дужност је од посебне важности, када се објављују информације које штете угледу појединца, па се стога захтева да новинари поступају у доброј намери како би пружили прецизне и поуздане информације у складу са новинарском етиком.

Иако медији не смеју да прекораче одређене границе, посебно у вези са угледом и правима других, њихова дужност је да саопштавају, на начин доследан њиховим обавезама и одговорностима, информације и идеје о свим питањима од јавног интереса. Новинарска слобода, такође, обухвата и могуће прибегавање одређеном степену претеривања или чак провокацији. Такође, границе допуштене критике су према пракси Европског суда знатно шире у односу на политичаре, носиоце јавне функције и друге јавне личности, него у односу на друга лица. Међутим, Уставни суд напомиње да се приликом разматрања границе слободе изражавања мора узети у обзир и да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству.

Уставни суд указује да треба разликовати изјаве о чињеницама од вредносних судова, из разлога што се постојање чињеница може доказати, док је истинитост вредносног суда немогуће утврдити. То не значи да изношење баш сваког, пре свега, увредљивог вредносног суда ужива апсолутну заштиту, али у том случају, мора се водити рачуна о сразмери мешања у слободу изражавања, као и да вредноси суд ипак мора бити заснован на довољној чињеничној основи.

У вези изложеног, Уставни суд најпре оцењује да се информације које су садржане у предметним новинарским чланцима искључиво односе на трошење буџетских општинских пара – те да нема сумње да се ради о питањима од јавног значаја и да је информисање јавности о томе у складу са улогом медија као „чуvara јавног интереса“. У суштини, информације у предметних новинарским чланцима не односе се на приватни живот тужиоца већ пре свега на његово поступање као носиоца јавне функције. Затим, у предметним новинарским чланцима нису коришћени изрази и формулације којим се вређа, понижава или омаловажава личност тужиоца. Из саме садржине новинарских чланака, по оцени Уставног суда, произлази да није постојала намера омаловажавања личности подносиоца уставне жалбе, већ искључиво обавештавање јавности о информацијама од јавног интереса. Стога, Уставни суд оцењује да спорне информације нису имале увредљив карактер за личност

тужиоца, као што је то наведено у парничним пресудама. Оно што се може поставити као питање јесте да ли су те информације истините. Међутим, Уставни суд указује да у оспореним парничним пресудама уопште није утврђено које конкретне информације садржане у новинским чланцима представљају изјаве о чињеницама, а које вредносне судове, и што је овде од правног значаја, јер се постојање чињеница може доказати, док је истинитост вредносног суда немогуће утврдити. Уместо тога, парнични судови су сасвим паушално констатовали да подносиоци „нису доказали истинитост да је тужилац из буџетских средстава општине издвојених преко Црвеног крста за адаптацију Старог млина користио за изградњу своје викендице у Митровом Пољу, да је купио апартман у реновираном насељу Црвеног крста, да је школовао ћерку, и на тај начин присвојио 70.000 евра“, јер те информације и подаци уопште нису наведени у новинским чланцима. Суштински, грађанскоправна одговорност подносиоца уставне жалбе је утврђена на основу тврдњи тужиоца да на такав закључак наводе новински чланци, што је, по оцени Уставног суда, уставноправно неприхватљиво.

У оспореним парничним пресудама је наведено да подносилац уставне жалбе, сагласно одредби члана 223. ЗПП, није доказао истинитост напред наведених информација. У вези са изложеним, Уставни суд указује да је за утврђивање грађанскоправне одговорности новинара, овде подносиоца уставне жалбе, Закон о јавном информисању *lex specialis* у односу на остале законе. На основу општих правила одштетног права и ЗОО, кривица штетника се претпоставља – ко другоме прозрокује штету дужан је накнадити је, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице. Законом о јавном информисању модификована су општа правила јер је прописано да аутор информације који је новинар, одговара за штету насталу објављивањем неистините, непотпуне или друге информације чије је објављивање недопуштено, једино ако се докаже да је штета настала његовом кривицом (члан 81). Дакле, на основу наведене законске одредбе коју судови нису навели нити применили у конкретном случају, одговорност новинара се заснива на доказаној кривици, а терет доказивања сноси тужилац.

Полазећи од свега наведеног, Уставни суд је оценио да рзалози који су навели поступајући судови како би оправдали ограничење слободе изражавања нису били релевантни и довољни, те да такво ограничење није било неопходно у демократском друштву. Стога је Уставни суд утврдио да је пресудом Апелационог суда у Крагујевцу од 20. марта 2014. године подносиоцу уставне жалбе повређена слобода изражавања зајемчена чланом 46. Устава, па је уставну жалбу усвојио, сагласно одредби члана 89. став 1. Закона о Уставном суду.

Уставни суд је оценио да су у конкретном случају последице учињене повреде слободе такве природе да се могу отклонити само поништајем оспорене пресуде Апелационог суда у Крагујевцу од 20. марта 2014. године и одређивањем да исти суд у поновљеном поступку донесе нову одлуку о жалби подносиоца уставне жалбе изјављеној против првостепене пресуде, па је, сагласно одредби члана 89. став 2. Закона о Уставном суду одлучено као у тачки 3. изреке. **(Одлука Уставног суда Србије, Уж. 4162/14 од 6. октобра 2016).**